

Vyvřelé horniny

pracovní list

Mgr. Libuše VODOVÁ, Ph.D.

Katedra biologie PdF MU

vodova@ped.muni.cz

Pracovní list je tvořen souborem učebních úloh zaměřený na procvičení a upevnění učiva o vyvřelých horninách v 9. ročníku základních škol nebo nižším stupni víceletých gymnázií. Vedle uzavřených učebních úloh, které žákovi přímo nabízí odpověď jsou v pracovním listu zahrnuty i učební úlohy otevřené, u kterých je třeba, aby žák správnou odpověď sám formuloval.

Po obsahové stránce se úlohy zaměřují na pochopení rozdílů mezi hlubinnými a výlevnými vyvřelinami, na zapamatování složení tří modelových zástupců vyvřelých hornin (žula, čedič a pegmatit) a také na použití poznatků o konkrétních horninách v praxi.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Jihomoravský kraj

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VYVŘELÉ HORNINY - PRACOVNÍ LIST

1. Doplně slova do vět tak, aby dávaly smysl.

Vyvřelé horniny vznikají utuhnutím ....., což je ..... tavenina ve žhavotekutém stavu obsahující vodu a plyny.

Díky svému původu jsou vyvřelé horniny také označovány jako .....

Když magma utuhne hluboko pod zemským povrchem vznikají ..... horniny, pokud vyplní pukliny ve starších horninách vzniknou ..... horniny a když utuhne na zemském povrchu vznikají ..... horniny.

2. Popiš, co se děje s magmatem po výstupu na zemský povrch. Uveď také, jak se tomuto změněnému magmatu říká.

3. Ke každému typu sopky načrtni schématicky její stavbu, napiš čím se liší od ostatních a najdi v literatuře nebo na internetu dva příklady.

výlevná sopka

výbušná sopka

sopka smíšeného typu

4. Porovnej hlubinné a výlevné vyvřeliny.

	Hlubinné vyvřeliny	Výlevné vyvřeliny
Jak rychle se tavenina ochlazuje		
Jak rychle tuhnou		
Vytváří krystaly pozorovatelné		
Jakou mají tyto horniny strukturu		
Jaká tělesa vytvářejí		
Tři příklady hornin		

5. Z minerálů uvedených v boxu vyber ty, které tvoří žulu, pegmatit a čedič.

BOX: křemen, kalcit, draselný živec, diamant, magnetit, plagioklas, fluorit, biotit, muskovit, zirkon, beryl, turmalín, granát, rubín, safír, olivín, amfibol, pyroxen, pyrit

Žulu tvoří minerály: .....

Pegmatit tvoří minerály: .....

Čedič tvoří minerály: .....

6. Podle nápovědy pozněj hlubinnou vyvřelinu.

Nápověda:

Jedná se o horninu šedočerné barvy. Zrna jednotlivých minerálů jsou poměrně velká, proto hovoříme o hrubozrnné struktuře. Leštěné desky z této horniny jsou dekorativní a používají se například na náhrobní kameny. Hornina patří v ČR k vzácnějším horninám, nachází například na lokalitě Peceraď u Benešova.

hornina:.....

Nápověda:

Hornina má světlou barvu. Jednotlivé minerály je v ní možno odlišit pouhým okem. V ČR patří mezi běžné horniny, vytváří velká horninová tělesa zvaná plutony. Uplatnění této horniny je široké od stavebnictví po sochařství. Nejznámějším výrobkem je monolit na nádvoří Pražského hradu.

hornina:.....

7. Vybarvi stejnou barvou horninu, dvě její vlastnosti a příklad výskytu. Barvu zvol tak, aby se připomínala skutečnou barvu horniny.

<i>vlastnosti</i>	<i>hornina</i>	<i>příklad výskytu v ČR</i>
sloupcovitá odlučnost	znělec	Panská skála
načervenalá barva		
vyrostlice živce a křemene	čedič	Milešovka
světle až tmavě šedá barva		
často lasturnatý lom	andezit	Podkrkonoší, Broumovsko
šedo černá barva	ryolit	Bílé Karpaty, okolí Uherského Brodu
vyrostlice tmavých minerálů a		
šedo zelená barva		

8. Ke způsobům využití připiš tři příklady vyvřelých hornin, které se takto využívají.

Stavební kámen : .....

Dekorační kámen : .....

Drcené kamenivo : .....

VYVŘELÉ HORNINY - AUTORSKÉ ŘEŠENÍ

1. Doplně slova do vět tak, aby dávaly smysl.

Vyvřelé horniny vznikají utuhnutím **.magmatu**....., což je **.....silikátová (křemičitanová)**..... tavenina ve žhavotekutém stavu obsahující vodu a plyny.

Díky svému původu jsou vyvřelé horniny také označovány jako **...magmatické**.....

Když magma utuhne hluboko pod zemským povrchem vznikají **.....hlubinné**..... horniny, pokud vyplní pukliny ve starších horninách vzniknou **.....žilné**..... horniny a když utuhne na zemském povrchu vznikají **.....výlevné**..... horniny.

2. Popiš, co se děje s magmatem po výstupu na zemský povrch. Uveď také, jak se tomuto změněnému magmatu říká.

Při výstupu magmatu na zemský povrch se začínají rozpínat a následně uvolňovat plyny, které obsahuje (vodní pára, SO₂, metan, CO, CO₂, H₂S a další), mění se tedy jeho chemické složení. Po výstupu se magma také ochlazuje. Magma, které vystoupilo na zemský povrch se označuje jako láva.

3. Ke každému typu sopky načrtni schématicky její stavbu, napiš čím se liší od ostatních a najdi v literatuře nebo na internetu dva příklady.

výlevná sopka
typu

- lidný výron lávy
- láva se rozlévá do okolí
- nízký a plochý tvar

výbušná sopka

- vyvrhuje pyroklastika
- sopečný kužel je tvořen
nasypaným materiálem

sopka smíšeného

střídají se výlevy lávy
s vrstvami pyroklastik

4. Porovnej hlubinné a výlevné vyvřeliny.

	Hlubinné vyvřeliny	Výlevné vyvřeliny
Jak rychle se tavenina ochlazuje	<i>pomalu</i>	<i>rychle</i>
Jak rychle tuhnou	<i>pomalu</i>	<i>rychle</i>
Vytváří krystaly pozorovatelné	<i>ano</i>	<i>ne</i>
Jakou mají tyto horniny strukturu	<i>Hrubozrnnou nebo středně zrnitou</i>	<i>Jemnozrnnou</i>
Jaká tělesa vytvářejí	<i>Masivy, plutony, batolity atd.</i>	<i>Lávové proudy (příkrovy), štítové sopky, lávové kupy</i>
Tři příklady hornin	<i>Žula, syenit, diorit, gabro,</i>	<i>Ryolit, trachyt, andezit, čedič</i>

5. Z minerálů uvedených v boxu vyber ty, které tvoří žulu, pegmatit a čedič.

BOX: *křemen, kalcit, draselný živec, diamant, magnetit, plagioklas, fluorit, biotit, muskovit, zirkon, beryl, turmalín, granát, rubín, safír, olivín, amfibol, pyroxen, pyrit*

Žulu tvoří minerály: ...*křemen, draselný živec, plagioklas, biotit* .....

Pegmatit tvoří minerály: ...*křemen, draselný živec, biotit, muskovit, granáty, beryl* ...

Čedič tvoří minerály: .....*plagioklas, amfibol, pyroxen, olivín*.....

6. Podle nápovědy pozněj hlubinnou vyvřelinu.

Nápověda:

Jedná se o horninu šedočerné barvy. Zrna jednotlivých minerálů jsou poměrně velká, proto hovoříme o hrubozrnné struktuře. Leštěné desky z této horniny jsou dekorativní a používají se například na náhrobní kameny. Hornina patří v ČR k vzácnějším horninám, nachází například na lokalitě Peceraď u Benešova.

hornina:....*gastro*.....

Nápověda:

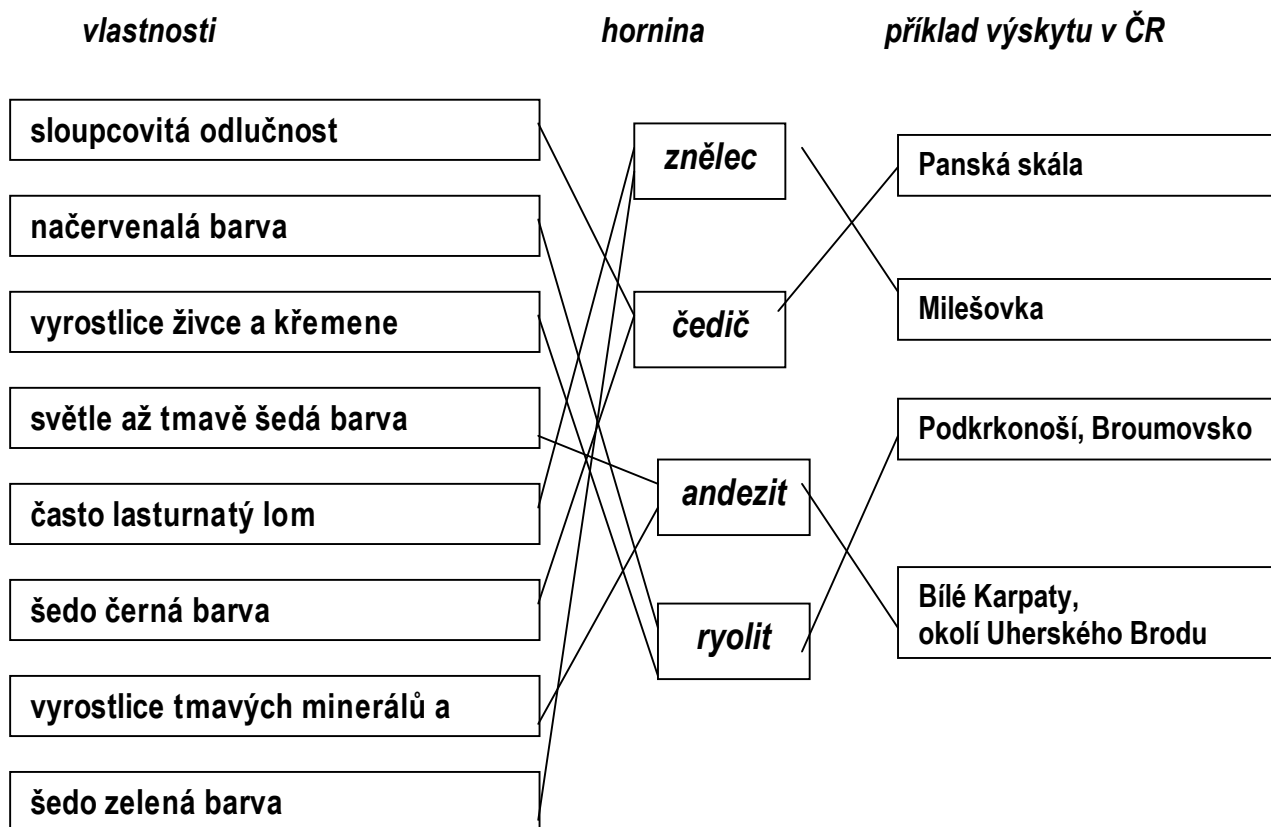
Hornina má světlou barvu. Jednotlivé minerály je v ní možno odlišit pouhým okem. V ČR patří mezi běžné horniny, vytváří velká horninová tělesa zvaná plutony. Uplatnění této horniny je široké od stavebnictví po sochařství. Nejznámějším výrobkem je monolit na nádvoří Pražského hradu.

hornina:....*žula (granit)*.....

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – EDUCOLAND"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

8. Vybarvi stejnou barvou horninu, dvě její vlastnosti a příklad výskytu. Barvu zvol tak, aby se připomínala skutečnou barvu horniny.

8. Ke způsobům využití přiřaď tři příklady vyvřelých hornin, které se takto využívají.

Stavební kámen : ....**žula (granit), čedič, ryolit, znělec**,.....

Dekorační kámen : ....**gabro, ryolit, žula**.....

Drcené kamenivo : .....**granit, čedič, znělec, andezit**.....